

РОЗДІЛ V

ЕКОНОМІЧНА СТАТИСТИКА, БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА АУДИТ

УДК 657.47:338.512

DOI:10.31339/2313-8114-2020-1(13)-222-226

Ліба Наталія Степанівна,
д.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Головачко Василь Михайлович,
к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Голубка Ярослав Володимирович,
к.е.н., старший викладач кафедри обліку і оподаткування та маркетингу,
Мукачівський державний університет

СУТНІСТЬ СОБІВАРТОСТІ ЯК ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Головною метою функціонування промислового підприємства є забезпечення його стійкого розвитку. Цього можливо досягти за умови постійного пошуку та реалізації заходів щодо підвищення рівня економічної ефективності господарювання. Собівартість є одним із показників, який впливає на ефективність економічної діяльності підприємства та його структурних підрозділів. Саме в ній сконцентровані основні показники господарської і виробничої діяльності, а саме: ефективність використання фінансових, матеріальних, трудових і інших ресурсів, а отже, якість функціонування працівників і підприємства в цілому, їх переваги, досягнення і втрати та недоліки. Собівартість безпосередньо впливає на рентабельність, прибуток та фінансовий результат економічної діяльності. Основною метою статті є аналіз та узагальнення підходів до трактування поняття собівартості, ролі та значення показника собівартості в управлінні виробництвом, її місце в економічному механізмі господарювання. Застосовано теоретичні загальнонаукові методи дослідження (аналіз, абстрагування, узагальнення, класифікації тощо). У статті наголошено на тому, що під собівартістю слід розуміти вартісне вираження витрат ресурсів, які використовуються в процесі виробництва і реалізації продукції. Проведене дослідження засвідчило, що у собівартості, як узагальнюючому економічному показнику, знаходять своє відображення всі сторони діяльності підприємства: ступінь технологічного оснащення виробництва та освоєння технологічних процесів, рівень організації виробництва та праці, ступінь використання виробничих потужностей, економічність використання матеріальних та трудових ресурсів та інші умови і фактори, які характеризують виробничо-господарську діяльність. Практичне значення отриманих результатів полягає в уточненні змісту поняття собівартості як узагальнюючого економічного показника. Наукова новизна проведеного дослідження полягає у визначенні доцільності врахування при формуванні показника собівартості не тільки вартісної оцінки ресурсів, використаних у процесі досягнення певних цілей, а також витрат, пов'язаних з ризиковим, інноваційним характером підприємництва. Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук нових методів і чинників зниження собівартості продукції діяльності підприємств в Україні.

Ключові слова: собівартість, собівартість виробництва, собівартість продукції, бухгалтерський облік собівартості

ВСТУП

Постановка проблеми. У системі показників ефективності виробництва, особливе місце належить собівартості. Саме в ній сконцентровані основні показники господарської і виробничої діяльності, а саме: ефективність використання фінансових, матеріальних, трудових і інших ресурсів, а отже, якість функціонування працівників і підприємства в цілому,

їх переваги, досягнення і втрати та недоліки. Собівартість виробництва безпосередньо впливає на рентабельність, прибуток та бюджет.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літературних джерел показав, що дослідженню собівартості та її сутності займалися такі вчені-економісти як: Цал-Цалко Ю. С., Завгородній В. П., Бутинець Ф. Ф., Мочерний С. В., Покропивний С. Ф., Пархоменко В. М., Сопко В. В., Осадчий М. Д. та інші.

Однак серед науковців відсутній єдиний підхід до трактування поняття «собівартість продукції», що й обумовлює необхідність проведення даного наукового дослідження.

Мета статті (постановка завдання). Основною метою статті є аналіз та узагальнення підходів до трактувань поняття собівартості, ролі та значення показника собівартості в управлінні виробництвом, її місце в економічному механізмі господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При врахуванні виробничих витрат, калькулювання собівартості продукції є важливою задачею бухгалтерського обліку, оскільки собівартість – це головний показник, що характеризує рентабельність і прибутковість виробництва, які напряду корелюють із скороченням витрат і конкурентоспроможністю підприємства. Собівартість є по-перше, категорією виробництва, а по-друге – вона відбиває виробничі відносини з розподілу готової продукції [5].

Собівартість тривалий час розглядали як поняття, яке практично використовують здебільшого в плануванні, обліку та аналізі. Такий факт знайшов своє відображення у визначенні собівартості як витрат підприємств, з чим пов'язано розуміння сутності і характерних ознак собівартості, її місця і ролі в системі економічних показників.

Маниліч М. І. та Миронюк О. В. вказують на те, що собівартість – це виражені в грошовій формі затрати на витрачені засоби виробництва, оплату праці та соціальні заходи. Іншими словами, собівартість вважають сумою всіх витрат на створення продукції, вираженою у грошовій формі, одночасно зазначаючи, що собівартість продукції – це об'єктивна економічна категорія, а її існування зумовлене насамперед тим, що кожне підприємство мусить у межах собівартості відшкодовувати витрачені ним ресурси, щоб безперервно продовжувати виробництво. Отже, собівартість – це відтворення процесу виробництва, що охоплює витрати підприємства які мають відношення до цього процесу [6].

Так, на думку Карпової Т. П. «...собівартість (затрати) – величина використовуваних у певних цілях ресурсів у грошовому виразі» [4, с. 194]. За словами ж Нападівської Л. В., у собівартості продукції втілені всі затрати на виробництво і реалізацію продукції [7]. У свою чергу Сопко В. В. зазначає, що використані у процесі виробництва всі різні речовини та сили природи на виготовлення нового продукту праці формують поняття витрати, а грошовий вираз суми витрат на виробництво конкретного продукту визначає як собівартість [11, с. 341]. Разом з тим Радченко К. М. вважає, що під собівартістю слід розуміти суму всіх явних витрат, пов'язаних не тільки з простим відтворенням, а й з отриманням підприємницького доходу [8].

Сучасна економічна теорія під собівартістю розуміє суму всіх явних витрат, які акумулюють всі витрати підприємства на оплату факторів виробництва. Класично чинниками виробництва є праця, земля (природні ресурси) та капітал. Однак сучасні

економісти поряд з названими чинниками виокремлюють як особливий чинник підприємництва. Його мета зводиться не до отримання прибутку взагалі, а до отримання надприбутку, підприємницького доходу. Оскільки явні витрати передбачають відшкодування всіх використаних чинників виробництва, в умовах ринкових економічних перетворень під собівартістю, на нашу думку, необхідно розуміти суму всіх явних витрат, пов'язаних не тільки з простим відтворенням, але й з отриманням підприємницького доходу, тобто явні витрати повинні включати, окрім оплати праці у форматі заробітної плати, землі – у вигляді оренди, капіталу – у площині витрат на основні та оборотні засоби тощо, а також витрати, пов'язані з ризиковим, інноваційним характером підприємництва.

Визначення собівартості завжди має співвідноситися з конкретними цілями, завданнями. Таким завданням може бути визначення вартості ресурсів, спожитих у процесі виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг; визначення вартості ресурсів, витрачених для здійснення певного виду діяльності. Відповідно, відповідає необхідність таких уточнень, як «...ресурси, використані в процесі виробництва та реалізації продукції» [3].

Болюх М. А. та Бурчевський В. З пояснюють собівартість продукції як основний якісний показник роботи підприємства. Її рівень відбиває досягнення та недоліки роботи як підприємства в цілому, так і кожного структурного підрозділу. Систематичне зниження собівартості продукції має важливе народногосподарське значення, бо дає змогу за стабільних ринкових цін збільшувати прибуток на кожну гривню витрат, підвищує конкурентоспроможність продукції [1].

Найбільш розгорнуте визначення собівартості дав Пархоменко В. М.: собівартість продукції – це вартісне вираження витрат, пов'язаних з використанням у технологічному процесі виробничої продукції (виконання робіт, надання послуг) природних ресурсів, сировини, матеріалів, палива, енергії, основних виробничих фондів, нематеріальних активів, спеціалізованого оснащення, інструменту, інвентарю, трудових і фінансових ресурсів, а також витрат на виробництво і збут готової продукції, включаючи встановлені державою як обов'язкові відрахування, податки й платежі.

На думку Мацкевічюс Й. С. «...собівартість продукції – це частина вартості, що дорівнює вартості витрачених засобів виробництва частини вартості необхідного продукту і частини вартості додаткового продукту, що виступає в грошовій формі і представляє частину ціни продукту, за рахунок якої відшкодовуються витрати на освоєння, виробництво й реалізацію і виражає певні виробничі відносини» [3].

На основі вищезгаданих тверджень з приводу сутності собівартості продукції у економічній та обліковій літературі встановлено, що собівартість продукції – це виражені в грошовій формі сукупні витрати на підготовку і випуск продукції. Чим краще працює підприємство, ефективніше використовує виробничі ресурси, тим нижча собівартість продукції. Як економічний показник, собівартість

використовують для того, щоб:

- 1) оцінити рівень господарювання підприємства та його структурних підрозділів;
- 2) контролювати ефективність витрачених ресурсів;
- 3) визначити економічну ефективність інвестиційної та інноваційної діяльності;
- 4) знайти заходи щодо забезпечення більш ефективного процесу господарювання;
- 5) розробити і встановити ціну на продукцію (роботи, товари і послуги);
- 6) визначити економічну доцільність та вигідність здійснення підприємницької діяльності за різними об'єктами господарювання [9].

У бухгалтерському обліку собівартість – це вартісна оцінка ресурсів, використаних у процесі досягнення певних цілей. Підприємство має самостійно визначати перелік витрат, які включають до собівартості продукції (робіт, послуг) як елемент облікової політики, ґрунтуючись на економічній сутності понесених витрат і загальних принципах бухгалтерського обліку та вимог до організації його ведення. Структуру і склад витрат у бухгалтерському обліку регламентує П(С)БО 16 «Витрати». Варто відзначити, що П(С)БО 16 передбачає визначення двох видів собівартості:

- 1) собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг);
- 2) виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) належать [5]:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Управління собівартістю на промисловому підприємстві вимагає своєчасного виявлення наявних резервів і наступного дієвого координування різних сторін господарської діяльності підприємства.

Собівартість як економічний показник використовують для:

- оцінки рівня господарювання підприємства та його структурних підрозділів;
- контролю за ефективністю витрачених ресурсів;
- визначення економічної ефективності інвестиційної та інноваційної діяльності, впровадження заходів щодо забезпечення більш ефективного процесу господарювання;
- розробки і встановлення цін на продукцію (роботи, товари і послуги);
- визначення економічної доцільності та вигідності здійснення підприємницької діяльності за різними об'єктами господарювання.

Отже, розглядаючи собівартість необхідно брати до уваги підпорядкованість конкретним цілям: визначення витрат, пов'язаних з виробництвом продукції, формування ціни, прогнозування та визначення кінцевого результату діяльності тощо [2].

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Провівши дослідження, можемо зробити такі висновки:

- під собівартістю слід розуміти вартісне вираження витрат ресурсів, які використовуються в процесі виробництва і реалізації продукції;
- чим інтенсивніше воно використовує ресурси, тим нижчою є собівартість його продукції, яка є найважливішим показником ефективності діяльності підприємства.
- у собівартості як узагальнюючому економічному показнику знаходять своє відображення всі сторони діяльності підприємства: ступінь технологічного оснащення виробництва та освоєння технологічних процесів, рівень організації виробництва та праці, ступінь використання виробничих потужностей, економічність використання матеріальних та трудових ресурсів та інші умови і чинники які характеризують виробничо-господарську діяльність.

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук нових методів і чинників зниження собівартості продукції діяльність підприємств в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болюх, М. А. Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
2. Бондаренко, Н. М. Собівартість продукції: економічна сутність та її види / Н. М. Бондаренко, А. К. Устименко // Вісник Херсонського державного університету. Херсон. – 2015. – № 11 (2). – С. 51-54.
3. Домбровська, Н. Р. Сутність витрат підприємства як обліково-економічної категорії / Н. Р. Домбровська // Бізнес-навігатор. Науково-виробничий журнал. – Випуск 3-2 (46). – 2018. – С. 133-137.
4. Карпова, Т. П. Управленческий учёт: уч. для вузов / Т. П. Карпова. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 350 с.
5. Крысенко, Т. Взаимность бухгалтерского и управленческого учета при классификации расходов и формировании себестоимости / Т. Крысенко // Бухгалтерия. Налоги. Бизнес. – 2005. – № 6. – С. 34-39.
6. Маниліч, М. І. Собівартість продукції: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М. І. Маниліч, О. В. Миронюк. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>.
7. Нападовська, Л. В. Управлінський облік: монографія / Л. В. Нападовська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 356 с.

8. Радченко, К. М. Собівартість як економічна категорія, принципи та значення її калькулювання [Електронний ресурс] / К. М. Радченко. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/10.pdf.

9. Рибак, І. В. Собівартість продукції як важливий показник ефективності роботи підприємства / І. В. Рибак, Л. В. Гут // Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». – 2020. – №9. – С. 17-20.

10. Скрипник, М. Собівартість продукції як економічна категорія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2010_7/pdf/skrypnyk.pdf.

11. Сопко, В. В. Бухгалтерський облік: навч. посібник / В. В. Сопко. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.

REFERENCES

1. Boliukh, M. A., Burchevskiy, V. Z., Horbatok, M. I. (2003). Ekonomichniy analiz [Economic analysis]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

2. Bondarenko, N. M., Ustymenko, A. K. (2015). Sobivartist produktsii: ekonomichna sutnist ta yii vydy [Cost of production: economical essence and type]. Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific journal of Kherson state university. Kherson, 11 (2), 51-54 [in Ukrainian].

3. Dombrovska, N. R. (2018). Sutnist vytrat pidpriemstva yak oblikovo-ekonomichnoi katehorii [The essence of expenses of the enterprise as an accounting economic category]. Biznes-navihator – Business Navigator, 3-2 (46), 133-137 [in Ukrainian].

4. Karpova, T. P. (2003). Upravlencheskiy uchët [Management accounting]. Moskva: YuNYTY [in Russian].

5. Khysenko, T. (2005). Vzaymnost bukhhalterskoho y upravlencheskoho ucheta pry klasyfikatsiyi rashkodov y formirovaniy sebestoymosti. Bukhhalteriya. Nalohy. Byznes – Bookkeeping. Taxes. Business, 6, 34-39 [in Russian].

6. Manylich, M. I., Myroniuk, O. V. Sobivartist produktsii: teoretychniy aspekt [Production cost: theoretical aspect]. Retrieved from: <http://archive.nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].

7. Napadovska, L. V. (2000). Upravlinskyi oblik [Managerial Accounting]. Dnipropetrovsk: Nauka i osvita [in Ukrainian].

8. Radchenko, K. M. (2011). Sobivartist yak ekonomichna katehoriia, pryntsypy ta znachennia yii kalkuliuvannia. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_4/10.pdf [in Ukrainian].

9. Rybak, I. V., Hut, L. V. (2020). Sobivartist produktsii yak vazhlyvyi pokaznyk efektyvnosti roboty pidpriemstva [Cost of products as an important indicator of efficiency of work of the enterprise]. ЛОГОС. Мистецтво наукової думки – ЛОГОС. The art of scientific mind, 9, 17-20 [in Ukrainian].

10. Skrypnyk, M. Sobivartist produktsii yak ekonomichna katehoriia [Cost of production as an economic category]. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2010_7/pdf/skrypnyk.pdf [in Ukrainian].

11. Sopko, V. V. (2020). Bukhhalterskiy oblik [Accounting]. Kyiv: KNEU, 2000 [in Ukrainian].

Ліба Наталья Степановна, Головачко Василий Михайлович, Голубка Ярослав Владимирович. СУЩНОСТЬ СЕБЕСТОИМОСТИ КАК УЧЕТНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Главной целью функционирования промышленного предприятия является обеспечение его устойчивого развития. Этого можно достичь при условии постоянного поиска и реализации мероприятий по повышению уровня экономической эффективности хозяйствования. Себестоимость является одним из показателей, который влияет на эффективность экономической деятельности предприятия и его структурных подразделений. Именно в ней сконцентрированы основные показатели хозяйственной и производственной деятельности, а именно: эффективность использования финансовых, материальных, трудовых и других ресурсов, а следовательно, качество функционирования работников и предприятия в целом, их преимущества, достижения и потери и недостатки. Себестоимость непосредственно влияет на рентабельность, прибыль и финансовый результат экономической деятельности. Основной целью статьи является анализ и обобщение подходов к трактовке понятия себестоимости, роли и значения показателя себестоимости в управлении производством, ее место в экономическом механизме хозяйствования. Применены теоретические общенаучные методы исследования (анализ, абстрагирование, обобщение, классификации и т.д.). В статье отмечено, что в себестоимости следует понимать стоимостное выражение затрат ресурсов, используемых в процессе производства и реализации продукции. Проведенное исследование показало, что в себестоимости, как обобщающем экономическом показателе находят свое отражение все стороны деятельности предприятия: степень технологического оснащения производства и освоения технологических процессов, уровень организации производства и труда, степень использования производственных мощностей, экономичность использования материальных и трудовых ресурсов и другие условия и факторы, характеризующие производственно-хозяйственную деятельность. Практическое значение полученных результатов заключается в уточнении содержания понятия себестоимости как обобщающего экономического показателя. Научная новизна проведенного исследования заключается в определении целесообразности учета при формировании показателя себестоимости не только стоимостной оценки ресурсов, использованных в процессе достижения определенных целей, а также расходов, связанных с рискован, инновационным характером предпринимательства. Дальнейшие исследования будут направлены на поиск новых методов и факторов снижения себестоимости продукции деятельности предприятий в Украине.

Ключевые слова: себестоимость, себестоимость производства, себестоимость продукции, бухгалтерский

учет себестоимости.

Liba Natalia S., Holovachko Vasil M., Holubka Yaroslav V. THE ESSENCE OF COST AS AN ACCOUNTING AND ECONOMIC CATEGORY

The main purpose of the industrial enterprise is to ensure its sustainable development. This can be achieved by constantly seeking and implementing measures to improve the economic efficiency of management. Cost is one of the indicators that affects the efficiency of economic activity of the enterprise and its structural units. It concentrates the main indicators of economic and production activities, namely: the efficiency of financial, material, labor and other resources, and hence the quality of employees and the enterprise as a whole, their advantages, achievements and losses and shortcomings. Cost directly affects the profitability, profit and financial result of economic activity. The main aim of the article is the analysis and generalization of approaches to interpretations of the concept of cost, the role and importance of the cost indicator in production management, its place in the economic mechanism of management. Theoretical general scientific research methods (analysis, abstraction, generalization, classification, etc.) have been used. The article emphasizes that the cost should be understood as the value of the cost of resources used in the production and sale of products. The study showed that the cost, as a generalizing economic indicator, reflects all aspects of the enterprise: the degree of technological equipment of production and development of technological processes, the level of organization of production and labor, the degree of capacity utilization, economy of material and labor resources and other conditions and factors that characterize production and economic activities. The practical significance of the obtained results is to clarify the meaning of the concept of cost as a generalizing economic indicator. The scientific novelty of the study is to determine the feasibility of taking into account in the formation of the cost indicator not only the cost of resources used in the process of achieving certain goals, but also the costs associated with the risky, innovative nature of entrepreneurship. Further research will be aimed at finding new methods and factors to reduce the cost of production of enterprises in Ukraine.

Keywords: cost, cost of production, cost of production, cost accounting.

Одержано 08.04.2020 р.